

УДК 338.48(477)

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА*Долішня Т.І., Долішній Б.С.**Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
76019, м.Івано-Франківськ, вул.Карпатська,15**e-mail: oa@nuing.edu.ua*

В статье раскрыта сущность понятия „эффективность управления деятельностью”, проанализированы особенности существующих методов оценки эффективности управления деятельностью предприятием и очерчено критерии по выбору метода оценки эффективности управления, что в свою очередь, позволило обосновать выбор метода оценки эффективности управления деятельностью предприятием.

Ключевые слова: методы оценки, эффективность, управление, деятельность.

The article says about entity of the concept of "effectiveness of activity management" analised features of the existing methods of evaluation the effectiveness of company management and outlined criterias for choosing of method to evaluate effectiveness of management, which allow substantiation of choosing method to evaluate the effectiveness of company's activity management.

Keywords: evaluation methods, efficiency, management, activities.

Сучасні ринкові умови обумовлюють прагнення досягнути високої продуктивності й ефективності будь-якого виду діяльності. Складність полягає у вимірі, оцінці ефективності, зокрема у сфері управління. Оскільки на ефективність впливає багато факторів, які в свою чергу, самі змінюються, остільки ефективність не є постійною, вона чутлива до багатьох чинників. Ефективність є однією з найважливіших характеристик результативності управління діяльністю підприємства.

Значний вклад у дослідження питань оцінки ефективності управління діяльністю підприємства внесли такі вчені як Р. С. Каплан [1], Дж. К. Лафти [2], О.М. Тищенко [3], М. О. Кизим [3] та інші. Однак різноманітність поглядів науковців вимагає ретельного вивчення цього питання. Більше того, не можна постійно говорити про вдосконалення управління діяльністю підприємством й не мати достатньої інформації про його ефективність. Тому питання про ефективність управління є питанням життєво практичним, а саме оцінка ефективності управління діяльністю, яка дозволяє встановити масштаб і зміну спрямованості в управлінні діяльністю підприємства, спрогнозувати їх вплив на ключові функціональні підсистеми підприємства, допомагає ухвалювати відповідні управлінські рішення щодо підвищення та підтримки рівня ефективності управління діяльністю, вибирати методи, способи, інструменти управління діяльністю підприємства. Важливість оцінки ефективності управління діяльністю зумовлює необхідність вибору та обґрунтування методу оцінки.

Метою даної статті є висвітлення особливостей методів оцінки ефективності управління діяльністю підприємства для обґрунтування подальшого вибору.

Для досягнення поставленої мети потрібно реалізувати наступні завдання:

- визначити сутність поняття „ефективність управління діяльністю”;
- розкрити особливості існуючих методів оцінки ефективності управління діяльністю підприємством;
- окреслити критерії щодо вибору методу оцінки ефективності управління.

На сьогоднішній день існують розбіжності, і в науковій літературі, і в практиці управління щодо визначення та тлумачення понять „ефективність управління” й „ефективність управління діяльністю”.

Так неадекватність термінів „ефект” (підсумок, результат діяльності) і „ефективність” (відношення ефекту до витрат ресурсів, що забезпечили одержання ефекту) безпосередньо впливає на зміст поняття „ефективність управління” як відношення ефекту (результату) управління до витрат управління. Проте використанню цієї якісної залежності для кількісної оцінки ефективності управління перешкоджає низка причин: виникає *проблема оцінки результатів*, що не зводяться до єдиного вимірника; складно віднести отримані результати на рахунок визначеного суб’єкта чи виду управління; необхідно враховувати *фактор часу* – багато управлінських заходів дають ефект через деякий час (набір кадрів, їхнє навчання тощо); неправомірно вважати результати керованих процесів підсумком тільки управлінської діяльності.

Ефективність визначають як відношення результату до витрат на отримання результату, тобто не управління, а всього керованого об’єкту чи процесу. Ефективність управління можна вимірювати за результатами керованих об’єктів і процесів. І все ж встановлення ефективності власне управління діяльності підприємства можливе, але за допомогою функціонального підходу, який дозволяє розглядати ефективність як складну багатогранну характеристику результативності управління в окремих функціональних підсистемах діяльності підприємства. Головні з них – це маркетингова, виробнича, фінансова, інноваційно-інвестиційна та кадрова.

Ефективність управління діяльністю підприємства визначається як результативність управління маркетинговою, виробничою, фінансовою, інноваційно-інвестиційною та кадровою діяльністю.

Однією з основних передумов забезпечення ефективності управління діяльністю підприємства є оцінка її рівня.

Проаналізувавши основні, найбільш поширені підходи до оцінки ефективності управління, а саме інтегральний, рівневий та часовий. Прийшли до висновку, що для оцінки ефективності діяльності підприємства потрібно застосовувати інтегральний підхід, який базується на побудові інтегрального (синтетичного) показника, що включає декілька часткових показників, що відображають ефективність управління в маркетинговій, виробничій, фінансовій, інноваційно-інвестиційній та кадровій функціональних підсистемах.

Принципова формула розрахунку синтетичного показника ефективності управління (W) має наступний вигляд:

$$W = f(P_1 \cdot P_2 \cdot P_3 \cdot P_4 \cdot P_5), \quad (1)$$

де P_1, P_2, P_3, P_4, P_5 – часткові показники ефективності управління.

Значення інтегрального показника показує рівень ефективності управління діяльністю підприємства. Використання останнього допомагає відстежити динаміку

цього показника. Значення часткових (проміжних) показників характеризують управління у функціональних підсистемах підприємства.

Зведення певної кількості показників у єдиний інтегральний показник дає змогу визначити якісну відмінність (покращення чи погіршення) досягнутого стану від бази порівняння, хоча при цьому неможливо виміряти ступінь відмінності. Побудова інтегрального показника не означає, що для оцінок можна використовувати лише один показник. Навпаки, інтегральний показник є лише загальним орієнтиром ситуації, а для дослідження використовують систему показників.

При використанні інтегрального показника для оцінки ефективності управління діяльністю підприємства виникає проблема вибору методу оцінювання.

Термін „метод” походить від грецького слова „methodas”, яке буквально означає: „шлях до чогось”, „шлях пізнання” (або дослідження), „вчення”, „теорія”. У найбільш загальному філософському значенні метод означає засіб пізнання як певну сукупність або систему прийомів і операцій для мисленого відтворення предмета, що вивчається [4, с.38]. В управлінні метод – це система правил та процедур вирішення завдань управління з метою забезпечення ефективного розвитку організації [5, с.531].

Отже, метод оцінки ефективності управління діяльністю – це сукупність прийомів визначення рівня ефективності управління діяльністю підприємства з метою отримання результатів, які можуть бути використані для підвищення та підтримки ефективності управління діяльністю підприємства.

Проведений аналіз існуючих методів оцінки ефективності управління уможливив виокремлення найбільш використовуваних якісних (абстрактно-логічних) методів – це методи порівняння, та кількісних – це статистичні методи, метод факторного аналізу, матричний метод, а також такі методи як метод експертних оцінок, метод нейронних мереж, метод нечіткої логіки. Проаналізуємо ці методи.

Порівняння – найуніверсальніший метод пізнання явищ і процесів, дослідження їх зміни і розвитку. Його метою є отримання результатів порівняння показників ефективності управління. Пріоритетним при застосуванні методу порівняння є вибір бази порівняння та досягнення якісної порівняльності параметрів. Щодо бази порівняння, то її вибір зумовлюється цільовою орієнтацією управління логічною коректністю оцінки зміни і розвитку. Вимоги якісної порівняльності – часова, просторова і сукупність властивостей. Недоліком цього методу є неоднозначна інтерпретація рівня ефективності управління діяльністю у разі одночасного поліпшення кінцевих результатів за одними показниками і погіршення за іншими.

Серед статистичних методів використовують метод групувань, метод порівняльної рейтингової оцінки, метод рангової оцінки тощо.

Метод групувань передбачає певну класифікацію явищ і процесів, а також причин і факторів, які зумовлюють їх зміну і розвиток. Аналітичні функції групувань зводять до виявлення взаємозв'язку між групувальними та результативними ознаками. Під час групування важливо вибрати ознаки поділу явищ і процесів на групи. Наприклад, розподіл сукупності підприємств за рівнем досягнутих результатів, ступенем виконання плану тощо. Не можна проводити групування за випадковими ознаками. Насамперед необхідно визначити природу

явищ і процесів, виявити характер причинно-наслідкового зв'язку і ґрунтуючись на цьому формувати аналітичні групи.

Метод групувань є одним із способів здійснення рейтингової оцінки ефективності управління діяльністю підприємства, яка носить системний комплексний характер і базується на різних аналітичних підходах до їх ранжирування. Василик С.К. [6] в своїй роботі наводить декілька способів: метод створення рейтингу за допомогою ряду показників, метод кластерного аналізу, бальний метод, а також наведено модифікацію рейтингової оцінки, яка припускає, що в систему показників оцінки мають бути включені лише показники однакової спрямованості. Останнє унеможливорює використання даного способу при оцінці ефективності управління діяльністю підприємства.

Деякими вченими [8] запропоновано для використання метод рангової оцінки, що ґрунтується на нормативній системі показників, яка упорядковує показники шляхом привласнення їм відповідних закономірностей співвідношень темпів їх зростання. Чим вище має бути темп зростання одного показника по відношенню до темпів зростання інших, тим вище його ранг. Однак цей метод має недоліки, а саме не дозволяє однозначно оцінити рівень ефективності управління діяльністю, а економічна нестабільність утруднює побудову системи таких показників.

Ефективність управління діяльністю є складна та багатокритеріальна характеристика підприємства. Саме тому потрібно вибрати такий метод її оцінки, який дозволив би врахувати всі складові елементи, дав би комплексний результат і дозволив би аналізувати зміни, які відбуваються в управлінні діяльністю підприємства.

Одним із таких методів є метод факторного аналізу, який можна використати при побудові моделі ефективності управління.

Під факторним аналізом розуміють методику комплексного і системного вивчення та вимірювання впливу чинників на величину результативних показників.

У. І. Мересте у своїй роботі „Матричная концепция изучения экономической эффективности” [7] запропонував матричний метод, який дозволяє одержати комплексну характеристику не тільки стану підприємства й динаміки його розвитку, але і зміни в процесі та результатах роботи, а також виявити резерви щодо підвищення ефективності виробництва. Однак цей метод уможливорює тільки оцінку ефективності управління виробничою, фінансовою та інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємства. Для оцінювання кадрової, маркетингової діяльності він не застосовується. В зв'язку із тим, що ці види діяльності в основному характеризуються якісними показниками.

Зважаючи на те, що при оцінці ефективності управління діяльністю підприємства необхідно ґрунтуватися на великій кількості часткових показників, що відображають різні аспекти діяльності, то існує можливість використання евристичних прийомів, зокрема способу експертних оцінок.

Спосіб – експертних оцінок – це спосіб прогнозування та оцінки майбутніх результатів дій на підставі передбачень спеціалістів. Його сутність полягає в тому, що спеціалісти висловлюють свою думку про важливі та реальні цілі об'єкта, його функції, про найкращі шляхи досягнення цих цілей, про значущість або вагомість факторів та ймовірні терміни виконання заходів, про критерії вибору найліпшого проектного рішення. Для отримання найбільш якісного судження до участі в експертизі залучаються спеціалісти, що мають високий професійний рівень та

великий практичний досвід у галузі поставленої проблеми, володіють здатністю адекватного відображення тенденцій розвитку та цікавляться поставленою проблемою. Саме тому існує проблема суб'єктивного елемента, тобто не виключається помилкове судження.

Однак при вирішенні багатокритеріальних завдань вчені [9] вказують на необхідність й актуальність використання експертних систем. Методи, засновані на використанні експертних систем умовно можна розділити на дві групи: системи нейромережевих обчислень та діагностичні експертні системи.

Сьогодні нейронні мережі є новою та перспективною обчислювальною технологією, яка уможливорюють нові підходи стосовно дослідження динамічних завдань в галузі управління діяльністю. Штучна нейронна мережа складається з великої кількості простих паралельно працюючих процесорних елементів – нейронів, сполучених адаптивними лініями передачі інформації. У нейронній мережі виділяють групу вхідних зв'язків, за якими вона одержує інформацію із зовнішнього світу, та групу вихідних зв'язків. Нейронна мережа є переважаючим інструментом обробки інформації там, де є дуже багато вхідних даних, в яких приховані закономірності. Саме таким умовам відповідає наше дослідження.

Штучні нейронні мережі показали високий потенціал у розв'язанні таких складних задач, як оптимальне управління і адаптивна ідентифікація систем, розпізнавання образів та діагностика станів [10].

Діагностичні експертні системи застосовують для встановлення причин, які обумовлюють незадовільний стан підприємства.

Відмітимо, що експертну систему можна побудувати на підставі методу нечіткої логіки [11], що в свою чергу уможливлює оцінку ефективності управління діяльністю підприємства з урахуванням кількісної та якісної інформації.

На нашу думку, вибір конкретного методу оцінки ефективності управління діяльністю підприємства повинен визначатися такими критеріями:

- тлумачення та аналіз результатів, їх достовірність;
- кількість і різноманітність показників;
- кількість аналітиків, їх професійний рівень;
- рівень об'єктивності;
- доступність використання;
- оперативність застосування;
- надійність методу;
- якість виконання функцій, забезпеченість комп'ютерною технікою;
- витрати часу та фінансові витрати.

Проаналізувавши всі вищеописані методи на відповідність цим критеріям, прийшли до висновку, що сьогодні найбільш доцільним для використання є метод експертних оцінок побудований на основі системи нейромережевих обчислень.

Таким чином, в статті нами розкрито сутність поняття „управління ефективністю діяльністю”, проаналізовано особливості існуючих методів оцінки ефективності управління та виокреслено критерії щодо вибору методу оцінки ефективності управління, що в свою чергу, дозволило обґрунтувати вибір методу оцінки ефективності управління діяльністю підприємством. Авторами пропонується застосовувати метод експертних оцінок побудований на основі системи нейромережевих обчислень для оцінювання ефективності управління діяльністю підприємством.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є оптимізація кількості вихідних факторів, що впливає на ефективність управління діяльністю, а також визначення їхньої значущості, що здешевлює збір емпіричних даних за рахунок виключення найменш значущих з використанням нейронних мереж.

Література

1. Каплан Р.С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р.С. Каплан, Д.П. Нортон. – М. : ЗАО „Олимп-Бизнес”, 2004. – 320 с.
2. Лафта Дж. К. Эффективность менеджмента организации: учеб. пособ. / Дж.К. Лафта. – М.: Русская Деловая Литература, 1999. – 320 с.
3. Тищенко А.Н. Экономическая результативность деятельности предприятий: [монография] / А.Н.Тищенко, Н.А. Кизим, Я.В. Догадайло. – Х.: ИД „ИНЖЭК”, 2005. – 144 с.
4. Мочерний С. В. Економічна теорія : посібник / С. В. Мочерний. – К. : Академія, 2001. – 656 с.
5. Мазур И. И. Эффективный менеджмент / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро, Н.Г.Ольдерогге; под общей ред. И.И. Мазура.– М.: Высшая школа, 2003. – 555 с.
6. Василик С.К. Ефективність діяльності акціонерних підприємств: Дис... канд. екон. наук: 08.06.01. – Х., 1998. – 138 с.
7. Мересте У. Матричная концепция изучения экономической эффективности / У.Мересте // Изучение эффективности производства. – Таллинн: ТПИ, 1981. – С. 15-37.
8. Височина М.В. Аналіз методів оцінювання ефективності управління [Електронний ресурс] / М.В.Височина. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/knp/161/knp161_86-89.pdf.
9. Кизим Н.А. Оценка и прогнозирование неплатежеспособности предприятий: [монография] / Н.А. Кизим, И.С. Благун, Ю.С. Копчак. – Х.: Изд. Дом „ИНЖЭК”, 2004. – 144 с.
10. Назаров А.В. Нейросетевые алгоритмы прогнозирования и оптимизация систем / А.В.Назаров. – Сб.: наука и техника, 2003. –384 с.
11. Леоненков А.В. Нечеткое моделирование в среде MATLAB и fuzzyTECH /А.В. Леоненков. – СПб.: БХВ-Петербург, 2003. – 736 с.